

УДК 88'373.23

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-4-8>**Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ,**

orcid.org/0000-0002-7460-7476

доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) doctordumetaua@meta.ua

Володимир ДЕМЧЕНКО,

orcid.org/0000-0003-1841-7798

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
(Хмельницький, Україна) d.vovchuk@gmail.com

«ДЕОКУПАЦІЯ» АНТРОПОНІМІВ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

У статті показано, що дослідження різних антропонімічних проблем має давні традиції як в історичній, так і мовознавчій галузях науки. Водночас як окрема наукова галузь антропоніміка активно розвивається лише з 2-ї половини ХХ століття, оскільки зростає інтерес до наукового вивчення особових назв у мовах різних народів. Так, останнім часом помітно поживався інтерес до вивчення різних аспектів української антропонімії.

З'ясовано, що останні наукові розвідки з проблем української антропоніміки вийшли друком ще до початку широкомасштабного вторгнення російського агресора на територію незалежної України та розірвання дипломатичних відносин з цією сусідньою державою, саме тому не порушувалися ще питання «деокупації» українських антропонімів у площині ідентифікації громадян за принципом «свій – чужий». Зважаючи на це, на основі вагомих аргументів запропоновано мовознавчій спільноті та представникам громадянського суспільства лобювати внесення до нормативно-правових актів України, зокрема Українського правопису, відповідних змін щодо очищення української антропонімної системи від багатовікового російського окупаційного впливу та оформлення російських антропонімів українською мовою відповідно до європейських мовних традицій.

Зроблено висновок, що впорядкування власних імен і прізвищ має стати громадянським внеском у збереження національної самосвідомості, своєрідним випробуванням на національну самоідентичність. Наразі весь цивілізований світ сприймає українську мову як мову сміливої, волелюбної й нескореної нації. До того ж від початку повномасштабної агресії проти України українська мова стала ідентифікатором «свій – чужий». Утверджуючи й удосконалюючи рідну мову, ми фактично обстоюємо нашу демократичну незалежність.

Ключові слова: антропоніми, антропоніміка, історична антропоніміка, «деокупація» антропонімів, титульна (українська) нація, відродження української нації, національна самосвідомість, українська національна ідентичність.

Ivan LOPUSHYNSKYI,

orcid.org/0000-0002-7460-7476

Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Head of Department of State Administration and Local Self-Government
Kherson National Technical University
(Khmelnytskyi, Ukraine) doctordumetaua@meta.ua

Volodymyr DEMCHENKO,

orcid.org/0000-0003-1841-7798

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of State Administration and Local Self-Government
Kherson National Technical University
(Khmelnytskyi, Ukraine) d.vovchuk@gmail.com

“DEOCCUPATION” OF ANTHROPONYMS AS A MARKER OF NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS AND IDENTITY OF UKRAINIANS

The article shows that the study of various anthroponymic problems has long-standing historical and linguistic traditions. At the same time, anthroponymy as a separate scientific field began to take shape quite recently – only in the last decades of the 20th century. This young branch of science is actively developing, as there is a growing interest in

the research and scientific study of personal names of various peoples. Recently, interest in the study of various aspects of Ukrainian anthroponymics has noticeably revived in science. However, it should be noted that it is still being studied rather unevenly, and not only in relation to various synchronous sections and territorial manifestations, but also in terms of studying the entire anthroponymic reality.

The latest scientific research on the problems of Ukrainian anthroponymics was published before the beginning of the large-scale invasion of the troops of the Russian Federation on the sovereign territory of independent Ukraine and the severance of diplomatic relations with this aggressor state. In essence, they did not discuss the issue of “deoccupation” of Ukrainian anthroponyms for the purpose of identifying citizens according to the principle of “one’s own – another’s”. The authors of the study, based on strong arguments, sought to encourage the linguistic community and representatives of civil society to lobby for the introduction of appropriate changes to the regulatory and legal acts of Ukraine, in particular the Ukrainian orthography, regarding the purification of Ukrainian anthroponyms from the centuries-old Russian occupation influence with the aim of establishing national self-awareness and Ukrainian identity.

Regulating one’s own names and surnames should become a civic contribution to national self-awareness, a kind of test of national self-identity. Currently, the entire civilized world perceives the Ukrainian language as the language of a brave, freedom-loving and indomitable nation. With the beginning of Russia’s full-scale war against Ukraine, the Ukrainian language became an identifier of «own – foreign». By affirming and improving our native language, we are, without exaggeration, defending our self-identity and independence.

Key words: *anthroponyms, anthroponymy, historical anthroponymy, «deoccupation» of anthroponyms, titular (Ukrainian) nation, revival of the Ukrainian nation, national self-awareness, Ukrainian national identity.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року на територію України війська РФ та розривання дипломатичних відносин України з цією державою-агресором нового звучання набуло питання побудови реально Української національної держави, одним із елементів якого є ідентифікація титульної (української) нації, відродження національної самосвідомості та української національної ідентичності. Саме тому в Україні активізувалися процеси ідеологічної «деокупації», насамперед перейменування міст, селищ, вулиць, станцій метро, а також демонтаж пам’ятників, меморіальних дощок російським діячам. Вагому роль у цьому історичному процесі після багатовікового поневолення має відіграти й повернення до власне українських антропонімів й оформлення російських антропонімів відповідно до європейської мовної традиції.

Аналіз досліджень. Останнім часом до проблем антропоніміки в українському мовознавстві зверталися І. Божко (досліджує конотативні антропоніми та квазіантропоніми) (Божко, 2022), М. Вакуліч (вивчає особливості асиміляції та функціонування одноосновних антропонімів литовського походження) (Вакуліч, 2016), О. Дзира (досліджує історію вивчення української антропоніміки) (Дзира, 2013), Л. Лонська (здійснює квантитативне дослідження антропонімів – жіночих імен – у складі українських паремій) (Лонська, 2018), Н. Павликівська (описує антропоніми зі спонукальним компонентом) (Павликівська, 2021), А. Смерчко (досліджує лексикографічний аспект антропонімів і теонімів) (Смерчко, 2017), І. Фаріон (досліджує імена та прізвища як національні ідентифікатори) (Фаріон, 2016), М. Худаш (описує історію української

антропонімії) (Худаш, 1977), О. Черноус (досліджує антропоніми як базові складники онімної системи) (Черноус, 2021) та ін. До процесу аналізу системи української антропонімії долучилися й ми (І. Лопушинський та В. Демченко), запропонувавши сучасне прочитання етимології українських прізвищ (Демченко, 2016).

Незважаючи на широкий спектр означених та інших наукових розвідок, у більшості з них по суті не порушувалися питання «деокупації» українських антропонімів із метою ідентифікації громадян за принципом «свій – чужий» та передання українською мовою російських антропонімів відповідно до європейської мовної традиції.

Мета статті. Саме тому метою нашої статті є спонукання мовознавчої спільноти до лобювання внесення змін до нормативно-правових актів України, насамперед Українського правопису, відповідних змін щодо очищення системи української антропонімії від багатовікового російського окупаційного впливу та передання російських антропонімів українською мовою відповідно до європейської мовної традиції з метою утвердження національної самосвідомості та української ідентичності, а також розмежування одиниць цієї системи за принципом «свій – чужий».

Виклад основного матеріалу. Насамперед потрібно з’ясувати понятійний апарат нашого дослідження, у якому будуть залучені, зокрема, поняття «антропонім», «антропоніміка», «деокупація антропонімів», «титульна (українська) нація», «відродження української нації», «національна самосвідомість», «українська національна ідентичність».

Антропонім (дав.-гр. ἄνθρωπος – «людина» та ὄνομα – «ім’я») – власна назва людини. Система антропонімів – *антропонімія*. *Антропоніміка* ж –

розділ ономастики, що вивчає антропоніми. До антропонімної системи належать особові імена (ідіоніми), імена по батькові (патроніми), прізвища (анхістоніми), прізвищеві назви, прізвиська, псевдоніми, криптоніми, а також найменування міфологічних, фольклорних і літературних персонажів (Енциклопедія сучасної України, 2021).

Як зазначає Я. Дзира, практика іменування людей виникла на ранньому етапі розвитку суспільства для ідентифікації його членів. Спочатку ім'я підказували здебільшого різні обставини родинного життя, риси й характер людей, віра в магічну силу імені (Дзира, 2013). Більшість особових імен походить від загальних назв – апелятивів, і тому аналіз антропонімів дозволяє реконструювати давні історичні події та явища – тогочасну флору, фауну, вірування, звичаї, побутові предмети, родинні зв'язки, що не відображено в письмових джерелах і чого сьогодні вже немає. Тобто антропоніміка – повноцінне історичне джерело, що визначає етнічний і соціальний стан, походження населення тощо (Енциклопедія історії України, 2003).

Об'єктом антропоніміки є найменування людей, що цікавили ще античних філософів і подальших мовознавців. Посилений інтерес до дослідження сучасних й історичних особових назв різних народів та вивчення інших питань антропоніміки зумовлено насамперед її важливим значенням у гуманітарній сфері загалом (Худаш, 1977). Так, І. Фаріон, вивчаючи проблему нормативності українських власних імен, звертає увагу, що адаптація антропонімів є одним із надійних засобів ідентифікації відповідного народу. Саме тому Росія впродовж віків втручалася в антропонімний український простір, що має відповідний матеріальний результат – фонетичне калькування російськомовних форм, які не відповідають українській традиції передавати антропоніми. Так, маємо анхістонімні покручі на кшталт *Калетник* замість *Калетник*, *Колесніченко* замість *Колесниченко*, *Вдовіченко* замість *Вдовиченко* тощо (Фаріон, 2016). Можна додати до цього слушне зауваження І. Хом'яка: «складається враження, що ці власні назви дібрано із засобів масової інформації сусідньої Росії. Підігнані під російські моделі імена й прізвища символізують чужоземний маркер ідентичності» (Хом'як, 2023).

Відповідно до Закону України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» *українська національна ідентичність* – це стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної

назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями (Закон України, 2022). Своєю чергою, така ідентичність базується на *національній свідомості* – цілісній системі духовних феноменів нації, які, сформувавшись у процесі її історичного розвитку, віддзеркалюють основні засади буття нації. Складниками ж *національної самосвідомості* є етнічна й національна ідентичність, етнічна свідомість, національна свідомість, подвійна етнонаціональна свідомість, національна мрія, національна ідея, національний менталітет, характер (Енциклопедія сучасної України, 2021).

У такому термінологічному комплексі обов'язковим є й дефінування *титульної нації*, що позначає частину населення держави, національність якої визначає офіційне найменування цієї держави. Тобто титульною є нація, що дала назву державі (як, наприклад, українці), а не народ, який прийняв на себе назву держави у процесі формування нації в ній (як то було в Російській імперії 22 жовтня 1721 року, коли цар Петро I перейменував Московське царство на Росію, відповідно московитів – на росіян).

За міжнародними нормами, *етнічні українці* в Україні є титульною нацією (2/3 населення держави), що має право на свою національну державу. Тобто саме вони мають право на відтворення в антропонімній системі своїх особових назв у тій формі, у якій ті відповідають законам української мови. Також вони мають право на розрізнення цих форм з іншомовними, що репрезентують представників інших етносів / націй.

Ці права захищаються й формулюються Правописом української мови (Український правопис, 2019), чинну редакцію якого було ухвалено після тривалих консультацій у колі мовознавчої спільноти. Проте, на жаль, чимало реформаційних пропозицій не було враховано, і мовний Закон (саме так – з усіма похідними аспектами відповідальності за його недотримання) продовжив сумнозвісну советську традицію «зближення народів» – певно, для замирення з прибічниками «руського міру», які саме планували продовження політики анексії від Донбасу до Причорномор'я.

Звісно, однією з позицій, що принципово змінили б правопис у напрямку його «деокупації» – звільнення від російськомовних форм, була пропозиція передавати українською мовою російські прізвища та імена у фонетичному оригіналі. Такою була позиція Яра Славутича ще 1995 року (поряд із запровадженням форми *Олександр*,

суфіксів *-ів* та *-ин* у прізвищах української антропонімної системи *Глібів, Бородин* тощо) (Славутич Яр, 1995: 75)]. За це також стояли і А. Бурячок, О. Пономарів, К. Городенська, і редактори деяких часописів, що впроваджували модернову (або історичну) українську мову. Такі виключно фонетичні, а не підлаштовані форми є логічними й, найголовніше, виконували б функцію диференціації «свої – чужі», важливість якої в умовах воєнного протистояння з носіями цих прізвищ актуальна й не викликає, гадаємо, жодних заперечень із боку жодної політичної сили, окрім ворожої.

Отже, умовний представник «чужих» *Александр Медведєв* може зустрітися в одному дискурсі з «нашим» *Олександром Медведєвим*, або етнічний українець, але «чужий» громадянин *Владімір Коваль* (а за більш радикальними пропозиціями – навіть *Каваль*) – із «нашим» *Володимиром Ковалем* та ще й з іншим «чужим» *Вольдемаром Шмідтом*, якого ніхто чомусь не підлаштовує під якийсь, скажімо, «європейський світ».

У такому розрізненні не лише є логіка, воно ще й зберігає історичну пам'ять кожного народу, ідентифікує його представників, робить цікавішим світ у туристичній площині, нівелює чинник загрози з боку неоімперських сил, які не зможуть претендувати на «звільнення братів», «об'єднання народу» (важко уявити француза, який би прагнув об'єднатися в одному народі з італійцем, або ще важче – з англійцем, а вони ж були в одній державі кілька століть, і віра в них була одна, і мови генеологічно пов'язані). Отже, такий неоімперський дискурс пояснюється лише хворобливим прагненням до реваншу з відповідною зміною світового порядку. І мова постає реальним антивірусним засобом проти цієї хвороби.

Результат означеного прагнення до об'єднання – семантично чи орфографічно понівечені українські анхістоніми. І якщо українські за формою одиниці можуть містити певну орфографічну помилку (наприклад, Колеснік має писатися Колесник або Колісник відповідно до кореня слова, а грубою помилкою тут є суфікс *-ік*, якого в українській мові бути не може), то деякі російські за формою семантично виявляють свою українську генезу (*Матвєєнков, Нікітенков* – через формат *-енко*, *Ковальов* – через корінь *коваль*, *Мірошнікова* – через основу *мірошник-*). Буває й цілий комплекс помилок в одному анхістонімі (*Калініченко* – корінь *калин-* і суфікс *-ич*, із чого має бути *Калиниченко*) чи якась одна, але дуже груба помилка (*Кобзарь* – пом'якшення завжди твердого *р*, хоча це може бути й діалектний варіант).

Часто порушенням мовних норм може бути й неправильний наголос, який таким чином зумисно змінив семантику анхістоніма. Наприклад, *Кравець (Кравéць), Родіна (Роді́на), Дубіна (Дубі́на), Коваль (Ковáль)* тощо. Цей процес навіть науково аргументувався потребою відрізнити загальну назву від власної, хоча для цього й існує велика літера. І якщо носій прізвища з орфографічною помилкою (скажімо, депутат *Тищенко* чи науковиця *Чижмарь*) може аргументувати це таким записом у документах, то *Козаки, Козели (Козли), Барани* відразу асоціюються з недосить високим рівнем інтелекту, адже вони наполягають саме на такій акцентації.

Є проблеми й у використанні патронімів (ім'я по батькові), що взагалі українській народній культурі не властиві. Проте якщо розглядати орфографічний рівень, то трапляються цікаві колізії. Так, особа з патронімом *Никифорович* має батька, який офіційно записаний як *Нечипір*, а тому правильною формою буде *Нечипорович*. Узагалі ж бажаними були б у цій сфері варіанти на кшталт *Лукович, Юрович, Ількович* тощо, що існують на практиці.

Щодо написання імен (ідіонімів), то не так давно система запису актів громадянського стану пішла на такий модерністський крок, як дозвіл записувати імена дітей за бажанням батьків. Попри проблему реакції самих дітей у подальшому житті на своє ім'я, це відповідає демократичним засадам щодо свободи вибору. Проте це не відповідає законам етнічної української мови, що, як відомо, закладені в генетичному коді й виявляють себе, скажімо, в акценті (у тому ж російському мовленні грузина, українця чи молдованина), через який відразу можна виявити етнічну приналежність мовця.

І тому одиниця Кіріл (кодифікований Кирило) українцями вимовляється артикуляційно важко (звісно, у фонетичному потоці української мови), адже м'якість після приголосних *к* і *р* – явище виняткове. Інший випадок – Філіп (кодифікований Пилип), де приголосні навпаки – м'які, але історичний антагонізм *ф* і української вимови (*Хведора, Панас*) призводить до сприйняття цього ідіоніма як іноземного, а не адаптованого (на кшталт *Ліонель, Хуліо*). Аналогічний антагонізм – початковий голосний *а*, що навіть декларовано в імені *Ганна* та фіксується в діалектних формах *Гандрій* чи *Ондрей*. Із цією проблемною орфограмою маємо сучасне *Альона*, що виявляє ще й негатив носія російської лубкової етнографії (кодифікована *Олена*). І зрештою ідіонім *Крістіна* (кодифі-

кована Христина), що окрім грубого порушення українського правопису, за яким у словах іншомовного походження після *p* і *m* пишеться лише голосний *и*, виявляє також і семантичні негативи, адже походить від хрест (давніше – христ) на позначення християнина.

Повертаючись до написання російських за формою прізвищ, наголосимо, що вони поділяються на два функційні різновиди – ті, що належать до системи української антропонімії («свої»), і власне російські («чужі»). І тому ставлення до них (тобто фіксація) є відповідною: Біляїв, Жучив, Маркін – «свої», Беляєв, Жуков, Маркін – «чужі». У всьому ж комплексі власного найменування «чужі» росіяни вже й візуально асоціюватимуться як не«свої»: *Пьотр Анісімовіч Горшков, Владімір Семьоновіч Тімофєєв, Александр Грігорьєвіч Кірілов*. У такому разі не обов'язковим є й дотримання законів української мови, та ще й можливим є передання «аканья» в ненаголошених позиціях (*Анісімавіч*).

Висновки. Отже, упорядкування кожним громадянином України власних імені та прізвища за нормами української мови має стати громадянським внеском у формування національної свідо-

мості, своєрідним випробуванням на національну ідентичність. Водночас Українська держава мусить внести відповідні зміни до своїх нормативно-правових актів, насамперед чинного Українського правопису, щодо передання українською мовою російських антропонімів відповідно до європейської мовної традиції, щодо виправлення в державних реєстраційних документах громадян України їхніх прізвищ, імен та імен по батькові відповідно до мовних традицій їхнього етносу (скажімо, *Топалов* на питоме кримськотатарське *Топал-оглу*) тощо.

Оскільки від початку повномасштабної війни Росії проти України мова стала ідентифікатором «свій – чужий», російські прізвища українських громадян мають бути виправлені за українською орфографією, а прізвища росіян – фіксуватися за фонетичним оригіналом. Утверджуючи й удосконалюючи рідну мову, зокрема її антропонімію, ми обстоюємо нашу ідентичність і незалежність. Саме тому на часі – сприймання російської мови як одного з основних інструментів знищення незалежної Української держави, а тому на часі деколонізація та деокупація української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божко І. С. Конотативні антропоніми та квазіантропоніми на позначення пересічного громадянина. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологія. 2022. Вип. 13. С. 12-16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2022_13_5
2. Вакулич М. І. Одноосновні антропоніми литовського походження у староукраїнських пам'ятках: особливості асиміляції та функціонування. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2016. Вип. 10. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sissm_2016_10_3
3. Демченко В. М., Лопушинський І. П. Українські прізвища. Словник-довідник. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 144 с.
4. Дзира О. І. До історії вивчення української антропоніміки. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzyra_Olesia/Do_istorii_vyvchennia_ukrainskoi_antropnimiky.pdf
5. Енциклопедія історії України. Том (Україна – Українці). Кн. 1. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21C
6. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71053>
7. Лонська Л. І. Антропоніми в складі українських паремій: лінгвостатистичне дослідження. *Мовознавчий вісник*. 2018. Вип. 24–25. С. 69–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2018_24-25_10
8. Павликівська Н. Антропоніми із спонукальним компонентом в онімному просторі українців. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Філологія (мовознавство). 2021. Вип. 32. С. 221–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2021_32_25
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834>
10. Смерчко А. А. Антропоніми й теоніми як мотивувальна та дериваційна база слов'янських фразеологізмів: лексикографічний аспект. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія : Філологія. 2017. Вип. 40. С. 107–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2017_40_14
11. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
12. Фаріон Ірина. Мова як інструмент окупації та деокупації (з виступу в Конституційному Суді у справі неконституційності так званого «мовного закону КК», 13 грудня 2016 року). URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/58502bf8efc1f/>
13. Хом'як Іван. Вкраїнцю мій, чи древо роду знаєш? *Голос України*. 2023, 3 січня. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vkrayincyu-mij-chi-drevo-rodu-znayesh/>
14. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ: Наукова думка, 1977. 240 с.
15. Черноус О. В. Антропоніми як базові складники онімної системи. *Записки з українського мовознавства*. 2021. Вип. 28. С. 138–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2021_28_16
16. Славутич Яр. Запропоновані зміни у «Правописному словнику» Г. Голоскевича. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 72–77.

REFERENCES

1. Bozhko I. S. Konotatyvni antroponimy ta kvaziantroponimy na poznachennya peresichnoho hromadyanyna [Connotative anthroponyms and quasi-anthroponyms for the average citizen]. Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University: Philology Series. 2022. Vol. 13. pp. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2022_13_5 [in Ukrainian].
2. Vakulych M. I. Odnosnovni antroponimy lytovskoho pokhodzhennia u staroukrainskykh pamiatkakh: osoblyvosti asymiliatsii ta funktsionuvannia [Single-basic anthroponyms of Lithuanian origin in Old Ukrainian monuments: peculiarities of assimilation and functioning]. System and structure of East Slavic languages. 2016. Vol. 10. pp. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sissm_2016_10_3 [in Ukrainian].
3. Demchenko V. M., Lopushynskiy I. P. Ukrainski prizvyshcha. Slovnyk-dovidnyk. [Ukrainian Surnames. Dictionary-reference]. Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova», 2016. 144 p. [in Ukrainian].
4. Dzyra O. I. Do istorii vyvchennia ukrainskoi antroponimiky [To the history of the study of Ukrainian anthroponymics]. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dzyra_Olesia/Do_istorii_vyvchennia_ukrainskoi_antroponimiky.pdf? [in Ukrainian].
5. Entsyklopediia istorii Ukrainy. Tom (Ukraina – Ukraintsi). [Encyclopedia of the history of Ukraine. Book (Ukraine – Ukrainians)]. Vol. 1. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21ST-N=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21C [in Ukrainian].
6. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. URL: <https://esu.com.ua/article-71053> [in Ukrainian].
7. Lonska L. I. Antroponimy v skladi ukrainskykh paremii: linhvostatystychno doslidzhennia [Anthroponyms in Ukrainian paraphrases: a linguistic and statistical study]. Linguistic Bulletin. 2018. Vol. 24–25. pp. 69–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2018_24-25_10 [in Ukrainian].
8. Pavlykivska N. Antroponimy iz sponukalnym komponentom v onimnomu prostori ukraintsiu [Anthroponyms with a motivational component in the onymic space of Ukrainians]. Scientific Papers of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University. Series: Philology (Linguistics). 2021. Vol. 32. pp. 221–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_filol_2021_32_25 [in Ukrainian].
9. Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2022 roku № 2834-IX [On the basic principles of state policy in the field of strengthening Ukrainian national and civic identity: Law of Ukraine of December 13, 2022 No. 2834-IX]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834> [in Ukrainian].
10. Smerchko A. A. Antroponimy y teonimy yak motyvualna ta deryvatsiina baza slovianskykh frazeolohizmiv: leksyko-hrafichnyi aspekt. [Anthroponyms and theonyms as a motivational and derivational base of Slavic phraseological units: lexicographical aspect]. Problems of humanitarian sciences. Series: Philology. 2017. Vol. 40. pp. 107–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2017_40_14 [in Ukrainian].
11. Ukrainskyi pravopys. [Ukrainian spelling]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf> [in Ukrainian].
12. Farion Iryna. Mova yak instrument okupatsii ta deokupatsii (z vystupu v Konstytutsiinomu Sudi u spravi nekonstytutsiinosti tak zvanoho «movnoho zakonu KK», 13 hrudnia 2016 roku). [Language as an instrument of occupation and de-occupation (from a speech in the Constitutional Court on the unconstitutionality of the so-called “language law of the Criminal Code”, December 13, 2016)]. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/58502bf8efc1f/> [in Ukrainian].
13. Khomiak Ivan. Vkraintsiu mii, chy drevo rodu znaiesh? [My Ukrainian, do you know your family tree?]. Holos Ukrainy. 2023, January 3. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/vkrayincyu-mij-chi-drevo-rodu-znayesh/> [in Ukrainian].
14. Khudash M. L. Z istorii ukrainskoi antroponimii [From the history of Ukrainian anthroponymy]. Kyiv: Naukova dumka, 1977. 240 p. [in Ukrainian].
15. Chornous O. V. Antroponimy yak bazovi skladnyky onimnoi systemy [Anthroponyms as basic components of the onymic system]. Notes on Ukrainian Linguistics. 2021. Vol. 28. pp. 138–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zukm_2021_28_16 [in Ukrainian].
16. Slavutych Yar. Zaproponovani zminy u «Pravopysnomu slovnyku» H. Holoskevycha. [Proposed changes to G. Holoskevych’s “Spelling Dictionary”]. Linguistics. 1994. № 1. pp. 72–77. [in Ukrainian].